

Functional and stylistic aspects of binomials in English and Uzbek languages related to language economy

Shokhrux ERMATOV¹

Andijan State Institute of Foreign Languages

ARTICLE INFO

Article history:

Received January 2025

Received in revised form

15 January 2025

Accepted 25 February 2025

Available online

15 March 2025

Keywords:

binomial expressions,
linguistic economy,
functional aspects,
stylistic devices,
stylistics,
phonetic harmony,
English,
Uzbek.

ABSTRACT

This article analyzes the functional and stylistic features of binomial expressions in English and Uzbek in relation to linguistic economy. Binomials reflect the cognitive and communicative capacities of language and serve as effective tools for constructing concise and impactful speech. The study explores how binomial structures contribute to language economy through compact expression, phonetic harmony, stylistic richness, and functional significance. A comparative approach is used to examine the similarities and differences between English and Uzbek binomial expressions.

2181-3663/© 2025 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-3701-vol3-iss2-pp158-162>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Ingliz va o'zbek tillarida binomiallarning til ekonomiyasi bilan bog'liq funksional va uslubiy jihatlari

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

binomial birliklar,
til iqtisodiyoti,
funktional jihatlari,
uslubiy vositalar,
stilistika,
fonetik uyg'unlik,
ingliz tili,
o'zbek tili.

Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi binomial birliklarning til iqtisodiyoti bilan bog'liq funksional va uslubiy jihatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, binomial tuzilmalar orqali fikrni ixcham ifodalash, ularning barqarorligi, fonetik moslashuvi, stilistik boyligi va funksional yuklamasi o'rganiladi. Ingliz va o'zbek tillari misolida bu birliklarning umumiy va o'ziga xos xususiyatlari solishtirma yondashuv asosida tahlil etiladi.

¹ Teacher, Andijan State Institute of Foreign Languages. E-mail: shahermatov@gmail.com

Функциональные и стилистические аспекты биномиалов в английском и узбекском языках, связанные с языковой экономией

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

биномиальные выражения, языковая экономия, функциональные особенности, стилистические средства, стилистика, фонетическая гармония, английский язык, узбекский язык.

В данной статье рассматриваются функциональные и стилистические особенности биномиальных выражений в английском и узбекском языках в контексте языковой экономии. Биномиальные конструкции отражают когнитивные и коммуникативные возможности языка и являются важными средствами для построения краткой и выразительной речи. Анализируется их роль в передаче компактной информации, фонетическая согласованность, стилистическое богатство и функциональная нагрузка. Сравнительный подход позволяет выявить общие и специфические черты биномиалов в двух языках.

Til insoniyatning asosiy kommunikativ vositasi bo'lib, u orqali insonlar nafaqat ma'lumot almashadi, balki ijtimoiy munosabatlar, tafakkur va madaniyatni ham targ'ib qiladilar. Tilning samarali faoliyat ko'rsatishi uchun unda bir qator lingvistik mexanizmlar mavjud bo'lib, ulardan biri "til ekonomiyasi" (language economy) konsepsiyasidir. G.Zipfning "Kuch sarflanishning eng kamlik prinsipi" (Principle of Least Effort) nazariyasiga ko'ra, til foydalanuvchilari har doim imkon qadar kamroq kuch bilan ko'proq ma'no ifodalashga harakat qiladi [1]. Bu nazariyaga ko'ra, nutq jarayonida insonlar ma'lumotni eng qisqa, aniq va ta'sirchan usulda etkazishga harakat qiladi.

Til ekonomiyasi, shu jihatdan, inson aqlidagi kognitiv tejamkorlik va funksional pragmatizm bilan chambarchas bog'liq bo'lib, u nutqning izchilligi, tuzilishi va qabul qilinishida muhim rol o'ynaydi.

Til ekonomiyasi nazariyasi til insonning kognitiv va kommunikativ jarayonlaridagi tejamkorlikka intilishini, ya'ni ma'lumotni eng samarali va iqtisodiy yo'sinda yetkazishga intilishini anglatadi. Ushbu tamoyil tilning bir qator xususiyatlarida o'z aksini topadi, ularning har biri tilning funksional-iqtisodiy samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Til ekonomiyasining asosiy xususiyatlari quyidagilarda namoyon bo'ladi:

Ma'lumotni minimal vositalar orqali yetkazish: Tildagi resurslar (so'zlar, grammatik shakllar va boshqalar) minimal darajada ishlatilishiga intilish til iqtisodini ta'minlaydi. Binomial hosilalar, misol uchun, bir nechta ma'noli konseptlarni bir so'z bilan uzatishga yordam beradi, shunday qilib ma'lumotni ikkita element orqali yangi va qisqa shaklda ifodalaydi. Masalan, "inson va qonun" iborasi orqali inson va qonun tushunchalari aniq va qisqa shaklda o'ziga xos mazmunni tarqatadi.

Grammatik strukturalarni soddalashtirish. Funksional grammatika tarafdori bo'lgan Simon Dikning fikriga ko'ra: "Til foydalanuvchilarining ehtiyojlari til strukturasi va iboralarni qisqartirishga, konvensiyalashgan formulalarni ishlab chiqishga olib keladi." [2]. Til ekonomiyasi jarayonida grammatik qoidalar va strukturalar minimal darajada qoldiriladi [3].

"Tilning muhim tamoyillaridan biri bu – iqtisodiylikdir. Til foydalanuvchisi ortiqcha grammatika yoki semantik yukdan qochadi."

Bu tizimdagi murakkab qo'shilishlar va konstruksiyalar o'rniga sodda lekin mukammal ma'no bilan qo'llaniladigan iboralar va frazalar ishlatiladi. Binomiallar, shuningdek, grammatik strukturalarni soddalashtirishga yordam beradi. Masalan, "qonun va tartibot" iborasining grammatik va semantik ikkita aspektni birlashtirishi natijasida, har bir elementning ma'nosi ochiq va to'liq tushuniladi.

Klishe va stereotip ifodalardan foydalanish: Tilda klishe va stereotip ifodalarning keng qo'llanilishi, kimgadir yaxshi ma'lum bo'lgan iboralarni ishlatish orqali, ma'lumotni tez va oson yetkazishga imkon beradi. Binomial hosilalar ko'pincha klishe shaklda ishlatiladi va ularning ma'nosi odatda umumlashtirilgan bo'ladi. Bu esa nutqni tezlashtiradi va minimal vaqtda ma'lumotni yetkazishga yordam beradi. Masalan, "quvonch va qayg'u" iborasi odamning his-tuyg'ularining keng kontekstiga ishora qiladi va unga qisqacha tushuncha beradi.

Yuqori frikventlikka ega qoliplarni doimiy ravishda qo'llash: Til iqtisodiyotida yuqori frikventlikka ega bo'lgan, ya'ni kundalik muomalada doim ishlatiladigan iboralar va frazalarning qo'llanilishi muhim ahamiyatga ega. Binomiallar, ayniqsa, chuqur ma'noga ega bo'lgan va kichik va yaxshi tanish bo'lgan jumla yoki iboralardan iborat. Ular tez tez ishlatiladi, shuning uchun ular nafaqat qisqacha, balki ma'nolarning jiddiy mazmunlarini to'liq qamrab olishga ham yordam beradi. Masalan, "xavf va tahdid" iborasi tez-tez qo'llanilishi bilan adashmaydigan va tushunarli ma'noga ega bo'ladi.

Til ekonomiyasining ushbu prinsiplari tilning funksional samaradorligini oshirishga yo'naltirilgan va ular bizga frazalarni qo'llanishi va ularning aniq, to'g'ri hamda qisqacha ta'sirini qanday osonlashtirish mumkinligini ko'rsatadi.

Bu nuqtai nazardan qaralganda, binomial hosilalar – ya'ni bir-biriga bog'langan ikki elementdan iborat bo'lgan frazeologik birliklar – til ekonomiyasining amaliy namunalari sifatida namoyon bo'ladi. Ular ikki so'z yoki birlikni ma'lum tartibda birlashtirib, bir butun ma'noni anglatadigan tuzilmalardir (*masalan, bread and butter(asosiy daromad), as and when(qachonki), toza va ozoda, epchil va chaqqon* va h.k.). Ushbu birliklar orqali odamlar murakkab tushunchalarni qisqa, biroq keng ma'noli formada ifodalay oladilar.

Binomiallar nutqda ortiqcha takror va tavsiflardan xalos bo'lishga, ya'ni semantik va formal tejamkorlikka erishishga xizmat qiladi. Ular, ko'p hollarda, klishe shaklida ishlatiladigan, tez taniladigan va qayta-qayta ishlatiladigan strukturalarga aylanadi. Shu bilan birga, bunday frazalar axborotning kognitiv sig'imini kengaytirib, qisqa ifoda orqali keng ma'nolarni aks ettiradi.

Misol: U o'z hayotini mehnat va fidoyilikka bag'ishlagan inson edi.

(Bu binomial qisqa bo'lsa-da, chuqur ma'no yuklaydi: "mehnat" jasoratli faoliyatni, "fidoyilik" esa o'zini qurbon qilishni bildiradi.)

So'zsiz binomial hosilalar til ekonomiyasining ifodalangan namunasidir. Binomial hosilalar, tilning samarali va iqtisodiy yo'sinini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ular ma'lumotni qisqa va kuchli shaklda yetkazish uchun qulay vositadir. Binomiallar orqali:

Ikki yoki undan ortiq elementning ma'nolari umumlashtiriladi: Binomiallar bir nechta tushunchalarni yoki holatlarni birlashtirishga imkon beradi. Bu, o'z navbatida, har bir elementning ma'nosini alohida tarqatishdan ko'ra, ularni umumiy kontekstda tushunishni osonlashtiradi. Misol: The company deals with clients of all shapes and sizes [5]. (Bu binomial turli ko'rinishlar va o'lchamlarni umumlashtirib, "har xil odamlar yoki narsalar" degan umumiy ma'noni anglatadi.)

Nutqning uslubiy ta'sirini oshirish: Binomial hosilalar o'zining tavsiflashdagi to'qnashuvchanligi va erkinligi bilan nutqning uslubiy mazmunini boyitadi. Ular orqali so'zlarning birlashishi nafaqat ma'noni, balki emotsional ta'sirni ham kuchaytirishga yordam beradi. Misol: – bu ishni tinchlik va osoyishtalik bilan hal qilish kerak. (Bu birikma barqarorlik va sokinlikni ifodalab, murosaviy ohangni yaratadi.)

Tez qabul qilinadigan va eslab qolinadigan shakl yaratish: Binomial hosilalarning maxsus tarkibi ularni tez va oson yodlashga imkon beradi. Bu nutqdagi ma'lumotlarning samarali va yengil qabul qilinishiga yordam beradi, chunki ular qo'llanganda tushunchalar birgalikda ma'noli va tizimli shaklga keladi.

Misollar: bread and butter – asosiy tirikchilik manbasi, hayotning ajralmas va muhim qismlaridan biri.

quvonch va qayg'u – to'liq emotsional diapazonni inson his-tuyg'ularining barcha aniqliklari va kontrastlarini qamrab oladi.

Bu yerda nutqning semantik yuki bir nechta so'z bilan emas, balki qoliplashgan ibora bilan yetkaziladi, bu til ekonomiyasining amaliy ko'rinishi hisoblanadi. Binomial hosilalar tilning minimal resurslar bilan samarali axborot etkazish qobiliyatini ko'rsatib, nutqning ikkita yoki ko'proq konseptni birlashtirish orqali har tomonlama mukammallashishini ta'minlaydi.

Binomial hosilalarning ishlatilishi nutqning uslubiy rangdoshligiga bog'liq bo'lib, ularning turli kontekstlardagi qo'llanilishi muayyan ma'nolarni ta'sirli va mazmunli tarzda ifodalaydi. Binomiallarning har xil turdagi nutqdagi ishlatilishi, uslubiy kontekstga muvofiq, ma'lum ma'nolarni shakllantirishga yordam beradi.

Misollar: Rasmiy Nutq: "jinoyat va jazo" – Bu binomial fraza yuridik tizimning barqarorligini ta'kidlashda ishlatiladi. Qonun va tartibot frazalari rasmiy va ilmiy kontekstdagi ikki muhim tushunchani ifodalaydi, ularning ishlatilishi mamlakatdagi huquqiy va huquqni muhofaza qilish tizimlarining samaradorligini aks ettiradi. Bu binomial asosan qonunchilik va huquqiy idora yo'nalishida ishlatilgan nutqlarda umumlashtirish va aniqlik uchun qo'llaniladi.

Adabiy nutq: "qilich va qalqon" – Bu ibora adabiy kontekstda qahramonlik va jangovarlik ramzi sifatida ishlatiladi. Epik asarlarda qahramonlar o'rtasidagi kurash va himoyaning tajribasi, shuningdek, ularning ichki kurashlarini ifodalaganida, ushbu binomial muhokama qilinadi. Bu fraza janrning uslubiy xususiyatiga muvofiq ma'naviy va simbolik mazmunni oshirishga xizmat qiladi.

Misollar: "vaqt va zamon" – Bu binomial zamon va boshqa tabiiy jarayonlarning simvollari sifatida ishlatiladi, ularning o'ziga xos ma'nosi juda jiddiy va katta ahamiyatga ega. Maqollarda ko'pincha zamonning o'tishi va turli kerakliliklar kabi tarzda ishlatiladi. Shuningdek, bunday binomiallar orqali o'tkazilgan so'zlarning ma'nosi va ahamiyati qadriyatlarga, faoliyatlarga e'tibor qaratilgan holda yuboriladi.

Binomial hosilalar til ekonomiyasining muhim vositalaridan biri sifatida, nutq va kommunikatsiyada muhim rol o'ynaydi. Ular:

Nutqning leksik-grammatik resurslarini oqilona sarflaydi: Binomiallar bir necha ma'noli konseptni birgalikda ifodalashga imkon beradi, bu esa nutqdagi leksik va grammatik resurslarni minimal darajada sarflashga yordam beradi. Bu, o'z navbatida, til iqtisodiy tamoyili bilan bog'liq bo'lib, ma'lumotni tez va samarali tarzda etkazishga qodir.

Fikrni umumlashtirish va ta'sirchan tarzda etkazish imkonini yaratadi: Binomiallar ma'lum bir mavzu yoki holatni qisqa va uzun so'zlashuvda umumlashtirib, muhokamani osonlashtiradi. Masalan, "qonun va adolat", "haq va botil" kabi binomiallar keng ma'nolarni bir fraza orqali ko'rsatishga yordam beradi.

Kognitiv yukni kamaytirib, kommunikatsiyani tezlashtiradi: Binomiallar qo'llanilganda, nutqdagi ma'lumotni qabul qilish va qayta ishlash jarayoni soddalashadi. Ular kognitiv tejamkorlikni ta'minlab, fikrni tez va oson tushunish imkonini beradi. Ushbu usul, ayniqsa, tezkor va samarali kommunikatsiyani ta'minlash uchun muhimdir.

Shuningdek, binomiallar tilning uslubiy rangbarangligini oshirib, uni bayon va ifodalarning keng doirasi bilan ta'minlaydi. Ular tilning nafaqat iqtisodiy, balki ma'no va madaniyat taraqqiyotining ajralmas qismidir, chunki har bir binomial o'zining tarkibiy va semantik xususiyatlari orqali madaniy va ijtimoiy ma'nolarni saqlaydi. Bu hosilalar tilning evolyutsiyasini va madaniyatning nutqdagi aks etishini tushunishda muhim omildir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Dik, S. The Theory of Functional Grammar. Part I: The Structure of the Clause. – Dordrecht: Foris Publications, 1989. – 566 p.
2. Jo'rayev, G'. Tilshunoslikka kirish. – Toshkent: O'qituvchi, 1995. – 176 b.
3. Zipf, G. K. Human Behavior and the Principle of Least Effort: An Introduction to Human Ecology. – Cambridge, MA: Addison-Wesley Press, 1949. – 573 p.
4. Leech, G. Semantics: The Study of Meaning / Geoffrey Leech. – Harmondsworth: Penguin Books, 1974. – P. 20.
5. Mollin, S. (2014). Corpora and language education. Palgrave Macmillan.
6. Aitchison, J. Words in the Mind: An Introduction to the Mental Lexicon / Jean Aitchison. – 3rd ed. – Oxford: Blackwell Publishing, 2003. – P. 96.
7. Barfield, A., & Gyllstad, H. (Eds.). (2009). Researching Collocations in Another Language: Multiple Interpretations. Basingstoke: Palgrave Macmillan. – p. 45.
8. Hill, J. (1999). Collocational competence. English Teaching Professional, (11), 3–6.
9. Nation, I. S. P. (2001). Learning Vocabulary in Another Language. Cambridge: Cambridge University Press. – p. 317.
10. Гаспаров Б. М. Язык, память, образ. Лингвистика речевого поведения.